

SARIKEÇİLİ YÖRÜKLERİNDE TOPLUMSAL UYGULAMALAR VE MEKÂN-İSPARTA / ATABEY-GÖNEN ÖRNEKLERİ*

SOCIAL PRACTICES AND SPACE IN SARIKEÇİLİ YORUKS İSPARTA / ATABEY-GÖNEN EXAMPLES

Mustafa GENÇ, Seda ŞİMŞEK TOLACI*****

Öz

Sarıkeçili Yörükleri, nisan ayından itibaren daha yüksek yaylalara göç etmeye başlarlar. Bunun temel nedeni iklime bağlı olarak daha verimli otlaklardan yararlanabilmektir. Eylül ayından itibaren ise yaylaktan kışlağa doğru tersine göç başlar. Kışları Akdeniz sahillerinde kışlayan Sarıkeçililer Toros Dağı eteklerinde ve devamında Konya, Isparta, Burdur yaylalarında konaklamaya başlamışlardır. Yörük yaşam şekli günümüzde somut olmayan kültürel miras unsurları olarak kabul edilen birçok kültürel değer ve bunların gerçekleştiği özgün mekânları ortaya çıkmıştır. Bazı unsurların günümüz koşullarına uyum sağladığı, bazılarının değişim dönüşümler yaşadığı, bazılarının tamamen kaybolduğu bilinmektedir. Bu nedenle çalışmada, sayıları gün geçtikçe azalan konar-göçer Sarıkeçililer'den, Isparta Atabey ve Gönen yaylalarında konaklayanların, toplumsal uygulamaları ve yaşam sürdürdükleri mekânların özelliklerinin tespit edilmesine çalışılmıştır. Gerçekleştirilen nitel çalışma kapsamında; literatür araştırmaları, yayla yerleşimlerinin yerinde gözlem ve analiz yöntemleri ile belgelendirilmesi ve sözlü görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda; Sarıkeçililer'e ait toplumsal uygulamalar ve günümüze kadar süregelen mekânları tespit edilmiş ve aktarılmıştır. Elde edilen verilerle, geleneksel yaşamı sürdüren konar-göçer sayısının azalması nedeni ile önemli olan Sarıkeçililer'in, yörük yaşam kültürü içerisindeki mevcut durumları tespit edilmiştir. Veriler, topluluğun her ne kadar yitirilmiş ve değişim göstermiş unsurları olsa da, önemli birçok toplumsal uygulama ve özgün mekânsal özelliklerini koruyabildiğini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Somut Olmayan Kültürel Miras, Mekân, Sarıkeçililer, Isparta, Ritüeller.

Abstract

The Sarıkeçili nomads begin to migrate to summer pastures since April. The main reason for this migration is to benefit from more productive pastures depending on the climate. On the other hand, the migration starts from the highland to winterland from September. Sarıkeçililer stays in Mediterranean coasts starting from Taurus Mountains to uplands of Konya, Isparta and Burdur. The nomadic way of life has emerged as many cultural values, which are considered as intangible cultural heritage elements today, and their original spaces. It is known that some elements have been adapted to today's conditions, some of them changed and transformed, some disappeared completely. Therefore, in this

* Bu araştırma, 18-19-20 Nisan 2019 tarihlerinde Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi'nde gerçekleşen 2. Somut Olmayan Kültürel Miras Çalıştayı'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

**Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, mustafagenc@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8702-538X>.

***Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, sedatolaci@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1881-186X>.

****Bu çalışma Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeler Birimi'nin SBG-2018-6690 numaralı Proje olarak desteklenmiştir. Destekleri için S.D.Ü. Rektörlüğü'ne, Bap Komisyonuna ve Proje Yürütücüsü Doç. Dr. Mustafa Genç'e teşekkür ederiz.

study, it was tried to determine the social practices and the properties of the living places of nomadic Sarıkeçililer, Isparta Atabey and Gönen plateaus, whose number is decreasing day by day. Within the scope of the qualitative study performed; literature surveys, documentation of summer pasture settlements with on-site observation and analysis methods and oral interviews were conducted. In the results of working; Social practices of Sarıkeçililer and their places that have been maintained until today have been identified and transferred. In recent years, there has been a decrease in the population of nomads who lives traditionally. For this reason, the current status of Sarıkeçililer in nomadic life culture was determined by the obtained data. The data show that although the community has lost and changed elements, it can maintain many important social practices and unique spatial characteristics.

Keywords: Intangible Cultural Heritage, Space, Sarıkeçililer, Isparta, Rituals.

1. Giriş

Tarihsel süreç içerisinde Sarıkeçili Yörükleri yerleşik hayata geçerken, bir kısmı ise yaylalarda konar-göçerliğe devam etmişlerdir. Günümüzde 86 aile tam konar-göçer olarak Toros Yaylaları'nda da, yörük yaşamını devam ettirirken diğerleri yerleşmişlerdir. Isparta göç yolları üzerinde olmasından dolayı birçok yörük grubunun yerleşik hayata geçmek için tercih ettiği bir yer olmuştur.

Toplumsal uygulamalar ve ritüeller açısından değerlendirildiğinde, unsurların çok çeşitlik gösterdiği görülmektedir. Yörüklerin çeşitli imkânsızlıklar nedeni ile benimsediği içe dönük yaşam tarzı, bu ritüeller ve toplumsal uygulamaların fazlalığı ve sürdürülmesinde etkindir. Bu ritüellerden bazıları; köstek kesme, aydaş çimdirmeye, kurşun dökme, kurtağzı bağlama, tuz sıvama, armut taşlama, dokumaya başlama, hayvanların kırkımı, en/damga, afakan basması'dır.

“Yörüğün yükünü bir deve götürür, sefasını bin deve götüremez” sözü Yörük yaşamını en iyi anlatan sözdür. Mekânda kullanılan malzemelerin kolay kurulup sökülen ve taşınabilen özellikte olması gerekliliği üretimlerine şekil vermiştir. Yörük yaşamının kimliğinin önemli bir parçası olan karacadır, Sarıkeçililer'de geleneksel yöntemlerle dokunmasından kurulumuna kadar halen devam ettirilmektedir. Bu mekânların yanı sıra yaylalarda topografik ve coğrafi özelliklere bağlı olarak doğal taş malzeme ve ahşap kullanılarak inşa edilen yığma sistemli mekânlar mevcuttur. Bu mekânların peyzajları, ağılların sınırları, iç mekân düzenlemeleri yine taş malzeme kullanılarak yapılmıştır.

2.Yöntem

Nitel bir çalışmaya yönelik yürütülen bu araştırma sürecinde; literatür taramasının yanı sıra, farklı verilerin elde edildiği alan çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Toplumsal uygulamaların belirlenmesi için yaylalarda yaşayan yörüklerin yaşam pratikleri ve gelenekselleşmiş ritüelleri; katılımcı gözlem, aralıklı gerçekleştirilen ziyaret ve yüz yüze yapılan kişisel söyleşilerle tespit edilmiştir. Mekânsal özellikler ise, görsel analiz yöntemleri ile tespit, krokilendirme ve fotoğraflama yapılarak çalışılmıştır. Elde edilen veriler belgelendirilerek kayıt altına alınmış ve çalışmanın sonucunda değerlendirmeler yapılmıştır.

3. Sarıkeçili Yörüklerinin Toplumsal Uygulamaları

Aydaş Çimdirmeye: Yörüklerde yıkanmaya çimme denir. Bir çocuk 2-3 yaşına geldiği halde bünyesi zayıf ve akranlarına göre vücudu fazla gelişmemiş ise aydaş olmuş denir. Yörükler zayıfa aydaş derler. Aydaş çimdirmeyi yapan belli kadınlar vardır. Çocuk bu kadına götürülür. Çocuğun yıkanmasına karar verilir. Aydaş yıkamasından sonra çocuğun gelişiminin hızlanacağı düşünülür. Önce 4 yol kavşağına bir kazan kurulur. Çocuk kazanın içinde çıplak vaziyette ayakta tutulur. Bir tane kurumuş keçi veya koyun kafatası getirilip kazanın içindeki çocuğun kafasının üzerinde kuru kafayı tutar. Ehil kadın, çocuğun tepesinden suyu dökerek çocuğu yıkar. Üç kez aynı şekilde tekrarlayıp su döker. Böylece çocuğun aydaşlıktan kurtulacağına ve vücudunun gelişeceğine inanılır.

Köstek Kesme: Bu usul küçük çocuklara uygulanır. Çocuk yeni yeni yürümeye başladığında düşe kalka gidiyorsa yani düzenli yürüyemiyor sık sık düşüyorsa kösteği bağlı olduğuna inanılır, bu durumda kösteğin kesilmesi gerekir. Köstek kesme işini yapan belli kadınlar vardır. Çocuk ona götürülür, o da kösteğin kesilmesine karar verir. Bir makara ipliğine yufka ekmeği tesbih gibi dizilir. Bir köpek getirilir, ehil kadın çocuğu kucağına alır ve çömelir vaziyette ve çocuğun ayaklarını öne doğru uzatır. Üzerinde ekmeği dizili makaraya ipliği çocuğun iki ayağı arasına gerilir. Köpek dizili ekmeğe doğru yaklaştırılır. Köpek ekmeği görünce hücum eder ve ipi kırıp ipteki ekmeği ağzına alır. Ağzı ekmeği köpeği hemen oradan kovarlar, köpek hızla uzaklaşır. Köpek ne kadar hızlı giderse çocuğunda o derece hızlı yürüyeceği düşünülür. Çocuğun bundan böyle düşmeden düzgün yürüyeceğine inanılır.

Kurtağzı Bağlama: Yörükler hayvancılıkla geçindiklerinden her evde bol miktarda küçükbaş hayvan mevcuttur. Çobanlar hayvanları otlatırken bazı günlerde koyun veya keçinin bir kısmı sürüden ayrılıp başka bir yöne giderler. Buna belinme denir. Çobanlar belinen hayvanı ne kadar arasalar da bazen bulamazlar. Akşam sürüyü çoban çadırın yanına getirince sürünün bir kısmının belindiğini, belinen hayvanları aradığını ancak bulamadığını ev halkına anlatır. Çadırın reisi " bu saatten sora hava karardı, arasak ta bilinen malları bulamayız " der. Kaybolan hayvanlara zarar vermemesi için, hemen kurtların ağzının bağlanmasına karar verir. Çobana hayvanların hangi mevkii de kaybolduğu sorulur. Çoban hayvanların kaybolduğu mevkiyi anlatır. Ev reisi çadır dışına çıkıp yönünü hayvanların kaybolduğu tarafa dönerek, kendi kuşağındaki bıçağı çıkarıp bıçağın ağzını açar. Elinde bıçakla olduğu halde diğer eliyle hayvanların kaybolduğu mevkiyi havada çizdiği bir daire içine alır ve o daire sınırlarına üfler ve elindeki ağzı açık bıçağa da üfler. Bunu 3 kez tekrarlar ve bıçağın ağzını kapatıp beline geri koyar. Bu şekilde kurtağzı bağlanmış olur. Bu çizilin daire içinde kalan hayvanlara kurdun zarar veremeyeceği, sürüye saldırsa bile, ağzı bağlandığı için hayvanları ısıramayacağına inanılır. İnanca göre bıçağın ağzı açılmadıkça kurdun ağzı da açılmaz. Ne zaman bilinen mal bulundu, o zaman bıçağın ağzı açılır.

Armut Taşlama: 3-5 veya daha fazla kız çocuğu olup ta, erkek çocuğu olmayan kadınlar, yol ağzında bulunan yaşlı armut ağacını taşlarsa erkek çocuğunun olacağına inanılır. Bunun için yanına başka bir kişiyi de alarak armut ağacının yanına gider. Erkek çocuğu olmayan kadın eline 3 tane taş alır. Yanındaki kişi sorar " ne taşlarsın " der. Kadın da "armut taşlarım " der. Diğeri "neden taşlarsın" deyince " kıza doydum, oğlana başlarım" diyerek elindeki taşı ağaca atar. Bu 3 kez tekrarlanır. Aynı sözler taşlama sırasında "kızı boşladım, oğlana başladım" diyerek tekrarlanır.

Kurşun Dökme: Nazar inancı Yörük kültüründe önemli bir yer tutar. Başlarına beklenmedik bir iş geldiğinde hemen nazar değdiğine inanılır. Özellikle renkli gözlü kişilerin nazarının çok değdiği düşünüldüğünden yüzlerine çok bakılmaz. Bir işe başlanacağında nazarı değen biri geçerse o iş bırakılıp sonra yeniden başlanır. Nazardan korunmak için de kurşun dökülür. Kurşunu döken genelde ocak denilen yaşlı kadınlar veya ondan el almış kadınlar tarafından yapılır. El alma ocak kişinin el alacak kişinin ağzına tükürme şeklindedir. Kurşun

dökülürken nazar olan kişinin üzeri bir seccade veya örtü ile kapatılır. Kurşun döken kişi içinden bildiği duaları okur. Tavada eritilen kurşun içinde su olan bir tabağa dökülür, sonra bıçakla tabağın kenarlarına sürülür. Kurşun döken kişi orada gördüğü formlardan yola çıkarak nazar değdirenin cinsiyetini eve mi, kişiye mi yoksa eve mi nazar değdiğini yorumlar. Sonra kime ve nereye nazar değmişse tabaktaki suyu elleri ile serper. Böylece kem gözlerden ve nazardan korunduğuna inanılır.

Tuz Sivama: Nazardan korunmak için yapılan diğer bir toplumsal uygulamadır. Bu uygulamada illa ocak olmak gerekmez genellikle her kadın yapar. Bir avuç tuz alınarak nazar değdiği düşünülen insan veya hayvanın başından ve vücudunun etrafından dolaştırılarak 3 kez tekrarlanır. O anda su varsa tuz suya atılır ve böylece kötülüklerin bu suyla akıp gittiğine inanılır. İkinci bir uygulama ise ateş yakılarak tuz ateşe atılır ve çıkan sestten kötülüklerin yanıp kül olduğuna inanılır.

Dokumaya Başlama: Dokuma Yörük kültürünün en önemli alanlarından biridir. Dokuma Istar tezgâhında yapıldığı için çözüğü başka bir yerde çözülüp tezgâha aktarılır. Çözüğü çözülürken işe Salı günü başlanmaz bugünün çözüğü çözülürse işin zamanından geç biteceğine inanılır. Dokumaya başlanırken maharetli ve çalışkan olarak bilinen kadınlar davet edilir. Böylece işin daha kolay düzgün biteceğine inanılır.

Kırkım: Keçilerin kırkımı mevsime göre ama genellikle Ağustos ayının ortasından itibaren yapılır. Kırkım hayvan sayısına bağlı olarak imece şeklinde yapılır. Sabah saatlerinde kırkım başlanır. İyi kırkım yapan kişi günde 50-80 arası keçi kırkar. Kırkım bittikten sonra keçi kesilir ve hep birlikte yenilerek yenir ve kırkım dua ile bitirilir.

Afakan Basması: Günümüz ifadesi ile psikolojik sorunlar Yörük hayatında afakan basması olarak tanımlanır. Bazı yerlerde hafakan olarak da söylenir. Hafakan Arapçada kalp çarpıntısı anlamına geldiği için zamanla söylenişi afakana dönüşmüş olabilir. Tedavi ocak kadınlar tarafından yapılır. Afakan basan kişi sırt üstü yatırılır ve karın boşluğundan yukarı doğru baskı yapılarak dualar okunur ve bu şekilde iyi olunduğuna inanılır.

4. Yörük Kültüründe Mekân

Yaylalarda yaşam süren konar-göçer ve yerleşik toplumların sosyo-kültürel ve ekonomik özellikleri fiziksel çevre ve mekâna yansımıştır. Bu durumun nedenlerinden bir tanesi Yörüklerin ekonomik gelir elde etmek ve geçimini sağlamak için hayvancılığı tercih etmiş olmasıdır. Bu hayat tarzı geçici ve taşınabilir yapıları gerektirmiştir. Bu nedenle yaşam alanları, çadırlar (Şekil 1) ya da temelsiz, yerin topoğrafya ve malzeme özelliklerinden yararlanan, taş malzeme kullanılarak inşa edilen mekânlardır (Şekil 2).

Şekil 1. Kıl Çadır Örneği-Teke Yöresi (Planhol, 1958)/Kıl Çadır Örneği-Gönen.

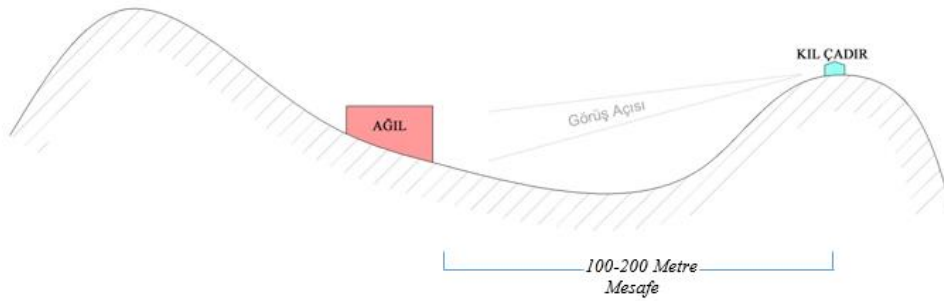
Şekil 2. Taş Duvarlarla temelsiz inşa edilmiş konut örnekleri, Burdur-Tefenni (De Planhol, 1958)/Isparta-Atabey.

Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar uzanan geniş coğrafyada Yörüklerin kullandığı yapı malzemesi, büyüklük ve biçim bakımından farklılık göstermiş olan "çadır ev" barınakları; yurt, keregü, kibitka, alaçık, çatma ev, turluk, topak ev, keçe ev, derim evi gibi farklı isimler almışlardır (Köse, 2005). Bu mekânların en büyük ortak özellikleri, tek hacim içerisinde günlük hayatlarının devamlılığını sağlayacak olan pişirme, yeme-içme, gibi yaşamsal faaliyetlerin tümünü barındırmalarıdır.

Örneğin tek mekândan oluşan yuvarlak göçebe çadırının kültüre göre biçimlenmiş özel bir iç düzeni vardır (Radloff, 1994). Orta Asya steplerinde doğan göçebe hayat tarzı ve kubbeli tek mekânlı çadır tipleri göçler sonucunda geldiği Anadolu'da, farklı doğal ve kültürel çevre koşullarından dolayı değişip dönüşmüştür (Eröz, 1991). "Karaçadır" bu değişimin sonuç ürünlerinden bir tanesidir. Özellikle Toroslar'da yaygın olarak kullanılan ve taşıyıcı sistem ve malzeme bakımından farklı olan "Karaçadır" iç mekân düzeni ve mekânsal işlevlendirme açısından "topak ev" ile tamamen ayrıdır.

4.1. Sarıkeçili Yörük Kültüründe Mekân - Atabey/Gönen Yaylaları

Yörüklerin yaşam sürdürdükleri mekânları kadar, yer seçim kriterleri ve yaşam alanlarının biçimlenişleri göze çarpmaktadır. Yerleşilecek olan alanın; kendi topluluklarına ait olan sınırın içerisinde olması, otlak alanlarına yakınlığı önem taşımaktadır. Çadırlarını hayvanlarının barınabileceği ağıllar için yeterli alanların mevcut olduğu ve gözlemleyebilecekleri bir mesafede konumlandırır. Hayvanları serin yerlerde bekletebilmek için, gölgesi olan, genellikle meşe ve pınar (kermes ağacı)'nın bulunduğu alanlar seçilir. Rüzgârdan korunabilmeleri için vadi içleri gibi diğer alanlara göre daha kuytuda kalmış bölgeler tercih edilir (Şekil 3). Yavru ve hastalanan hayvanların bakımlarının daha kolay olabilmesi için ana yaşam mekânlarının yakınında onlar için özel bir alan ayrılması (Şekil 4), vb. gibi özelliklerde yer seçim kriterleri ve alanların biçimlenişleri aşamalarında önem taşımaktadır.

Şekil 3. Görüş açısı ve iklimsel özelliklerin değerlendirilmesi.

Kapalı, yarı-açık ve açık mekânlar bu doğrultuda konumlandırılmış ve ilişkilendirilmiştir. Çalışma örnek alanlarının genel yerleşim değerlendirmeleri yapıldığında; 2 ana şema göze çarpmaktadır (Şekil 4). Bunlardan bir tanesi; ana yaşam alanlarının tüm yerleşim

alanının orta bölümünde yer alması, diğeri ise; ana yaşam alanı ve hayvanlara ait ağılların/talvarın/kuzlukların birbirlerinden uzak farklı yönlerde konumlandırılmış olduğu yerleşimlerdir. Her iki plan şemasında da oğlak kuzluğu ve davar kuzluğu ayrı konumlandırılmıştır.

Şekil 4. Atabey ve Gönen Yörük yerleşimlerine örnekler.

Fiziki özelliklerin yanı sıra, kişisel ilişkilerde bu biçimlenişte rol oynamaktadır. Kullanıcıların aralarında bir akrabalık ilişkisi olması durumunda, çadırlar yakın konumlandırılırken, diğerk durumda gerekli zamanlarda iletişim kurulabilmesi için çadırlar arası uzaklığın yaklaşık 500 metre mesafede olmasına dikkat edilmektedir. Süreç içerisinde bu durum neredeyse görünmez bir kural haline gelmiştir.

Çadırın kurulduğu yer ve çevresinin, günlük işler arasında olan, yayık yayma, dokuma, hayvan sağma, vb. işlevleri üstlenmesinden dolayı, rakıma bakılmaksızın düzlük bir alan olmasına dikkat edilir.

Sarıkeçili Yörükleri'nin yaşam sürdüğü "karaçadır"ın kendine özel bir plan şeması, belirli bir kurulma tekniği ve çadırı oluşturan elemanların belirli ölçüleri vardır. Çadırın iç mekânında farklı işlev, mimari eleman ve eşyaların konulacağı bölgelerin/alanların tanımlandığı

görülür (Şekil 5). Çadırın girişinin genellikle güney yönünden sağlandığı, bu düzlemde giriş açıklığının (kapının) sağ ya da sol tarafta olabileceği belirtilmiştir. Mekânın içerisindeki birimlerin birbirlerine ve kapı açıklığına göre yerleri her zaman aynıdır. Çadırın farklı yönlerdeki her bir iç yüzeyi, değişik işlevlerde kullanılmaktadır. Mekân girişinin sağ ya da solunda bir ocak alanı ve bu alanla ilişki kuran, yiyecek içecek hazırlama bölümü mevcuttur. “Yiyecek içecek çuvalları” burada bulunmaktadır. Orta direk ve çevresinde oturma alanı tanzim edilmiştir. Geriye kalan diğer yön/yönler boyunca ise çeşitli giyecek ve kıymetli eşyaların saklandığı "alaçuvallar" dizilmiştir. Zeminde döşeme malzemesi olarak keçe, üzerine dokuma serilmiştir. Dokuma ayrıca çuvallar ve üzerlerinde örtü amacı ile kullanılmıştır (Şekil 5).

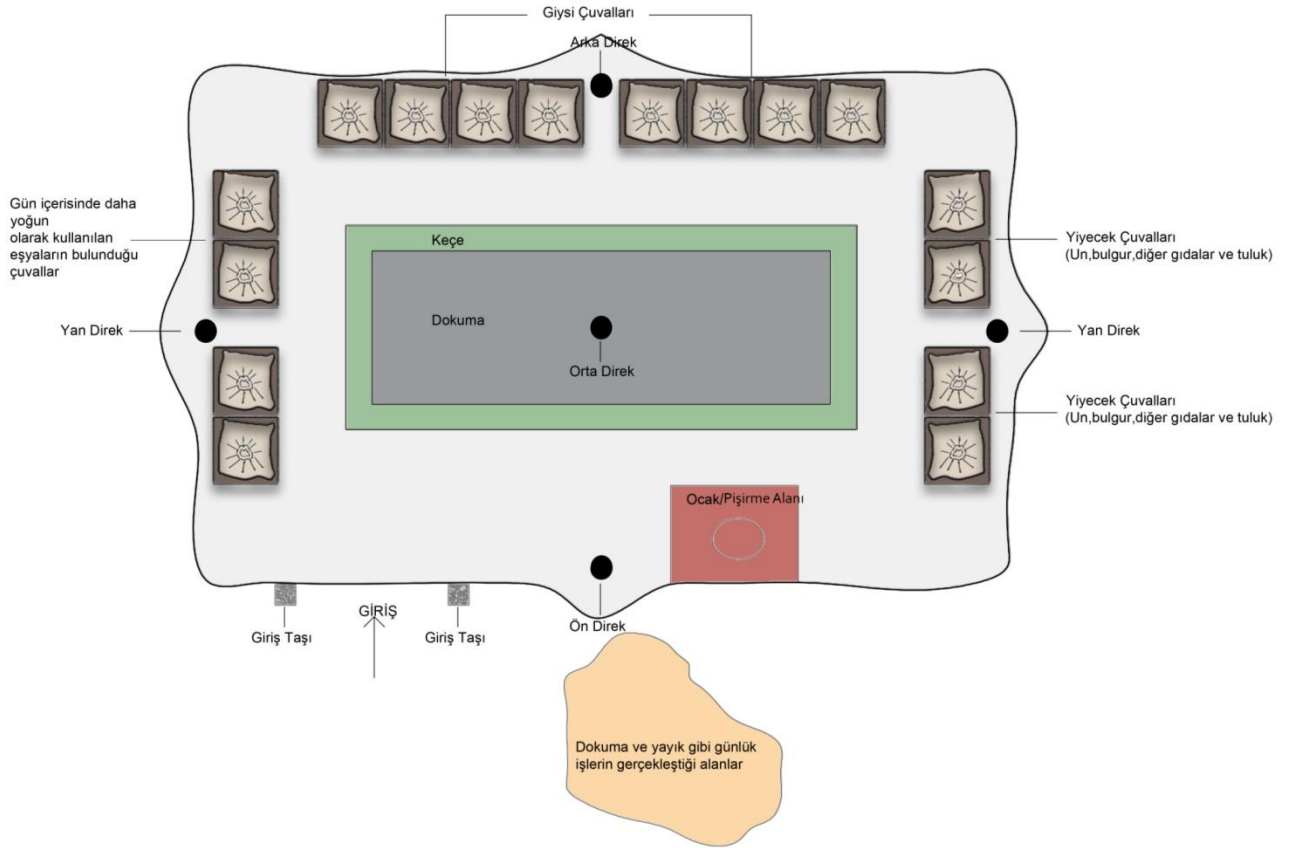

Şekil 5. Karaçadır iç mekân örneği.

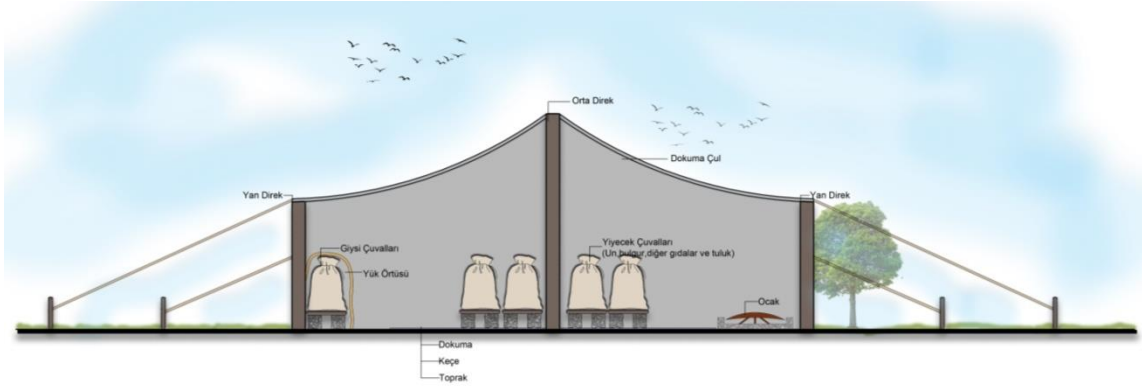
Çadırlarda belirleyici eleman olarak kullanılan iki adet taş mevcuttur. Bunlar ocak ve giriş taşlarıdır. Ocak taşı yemek pişirme alanını belirler ve işlem sırasında yardımcı eleman olarak kullanılır. Giriş taşı ise, çadır girişinin nereden olduğunu tanımlarken, gerekli durumlarda giriş açıklığını kapatmaya yarayan dokuma parçasının sabitleyicisi olarak da kullanılır.

Çadırlarda üst örtü olarak kullanılan dokuma (çadır çulu) da dâhil olmak üzere tüm dokumalar Yörükler tarafından ıstar tezgâhlarında üretilmektedir. Bu tezgâhlar sökülebilir/taşınabilir boyut ve ağırlıkta, iklime ve çevre koşullarına bağlı olarak yer değişikliği yapılabilen ve birçok farklı dokumanın üretilebildiği elemanlardır.

Çadır mekânın ana taşıyıcı sistemini 5 adet ahşap düşey dikme eleman oluşturmaktadır."Orta direk" olarak adlandırılan eleman yaklaşık 200 cm uzunluğunda olup, bu elemanın her iki yanında, aynı aks üzerinde karşılıklı yerleştirilen ve uzunluğu yaklaşık 190 cm olan yan direklerin kullanıldığı bilinmektedir. "Orta direk" elemanının diğer iki yönünde de yine "ön" ve "arka direk" olarak adlandırılan ahşap dikme elemanları bulunmaktadır. Bunların ölçüleri yanlarda bulunanlardan 10 cm. kadar kısa olup, yaklaşık 180 cm.'dir (Dulkadir, 1991). Isparta Atabey ve Gönen İlçelerinde tespit edilen ve Sarıkeçeliler'e ait olan "kıl çadır" mekânları üzerinde değerlendirme yapıldığında, aynı yapım sisteminin devam ettiği görülmüştür (Şekil 6, Şekil 7).

Şekil 6. Gönen Yaylası'nda tespit edilen Sarıkeçeliler'e ait kıl çadırın plan krokisi.

Şekil 7. Gönen Yaylası'nda tespit edilen Sarıkeçeliler'e ait kıl çadırın kesit krokisi.

Kullanıcılar ile gerçekleştirilen sözlü görüşmelerde taşıyıcı sistem elemanlarının sayısının 5 olmasının İslam'ın şartı sayısı ile ilişkili olduğu yönünde bir bilgi edinilmiştir. Çadırın sahip olduğu mekân ve alanları; kapalı alan (yaklaşık 15-18 metrekare), çadırın yakın ve uzak çevresi olarak gruplandırmak mümkün olacaktır.

Kapalı alan 2-3 metre uzunluğunda, yaklaşık 50 cm eninde dokunan ve "stil" ismiyle adlandırılan ara bağlayıcı/birleştirici eleman yardımıyla bir üst örtü oluşturabilecek büyüklüğe getirilen çul dokumanın, taşıyıcı sistem ile birleştirilmesi ile oluşturulmuştur (Şekil 8).

Şekil 8. Gönen Yaylası'nda tespit edilen Sarıkeçeliler'e ait kıl çadır görseli ve stil çubukları.

Sarıkeçililer topluluğunun yaşam sürdürdüğü yaylalarda çadırların haricinde, temelsiz, yığma taş sistemle inşa edilmiş olan mekânları ayrıca bu mekânların tanımlanması ve sınırlandırılması amacıyla kullanılan mimari elemanlar mevcuttur (Şekil 9).

Şekil 9. Yığma taş sistemle inşa edilmiş yapılar, yavru/hasta hayvanların bakımı için özel alanlar.

Yığma taş mekânların inşa edilmesinde göze çarpan en büyük özellik yerleşilen alanın/bölgenin doğal zemin hareketlerinden ve yerel malzemeden yararlanılmış olmasıdır. Taş malzeme ile temelsiz olarak inşa edilen bu yapılarda sağlamlığın arttırılması ve en az malzeme ile inşa için, arazi eğiminden, büyük ölçekli taş ve kayaların oluşturduğu doğal yüzeylerden yararlanılmıştır (Şekil 10). Harçlı ve kuru duvar olarak iki farklı duvar örgüsü ile karşılaştırılmıştır.

Şekil 10. Doğal zeminden yararlanılarak inşa edilen tuvalet mekânı.

Yerleşimlerde yapılar arası mesafelerin üstlendikleri işlevlere göre belirlendiği açıktır. Örneğin, 'ana yaşama mekânını' oluşturan yapıların yakın çevrelerinde üretim için

gerekli olan malzemelerin koyulduğu depo mekânları yer alırken, biraz daha uzak mesafeli alanlarda son dönemlerde tuvalet' hacimleri yer almaya başlamıştır. Söz konusu mekânların büyüklükleri, ulaşılabilen malzeme miktarı ve kullanıcının ihtiyacı doğrultusunda değişiklik göstermektedir.

Mekân sınırlandırmaları ve tanımlamaları sağlayan mimari elemanlar kullanılarak, ana yaşam alanı çevresindeki zeminin düzenlenmeleri, hayvanların bulunduğu ağıl/talvar alanlarını sınırlarının belirlenmesi ve yarı açık mekânların oluşturulması sağlanmıştır (Şekil 11).

Şekil 11. Doğal malzemenin çevre düzenlemesi ve mekân sınırlayıcısı olarak kullanılması.

Ayrıca taş malzeme çadırlarda olduğu gibi yine farklı ölçek ve işlevlerde; mekân girişlerinin tanımlanmasında, ocak alanının belirlenmesinde (Şekil 12), hayvanların giriş-çıkışlarının yönlendirilmesinde kullanılmıştır.

Şekil 12. Doğal malzemenin ocağın belirlenmesinde kullanılması.

5. Sonuç

Nesilden nesile aktarılan sözlü ve folklorik kültürel öğelerden oluşan somut olmayan kültürel miras unsurları ve somut kültürel miras öğeleri, tarihsel süreç içerisinde geçiş evreleri yaşamakta, çevreden doğadan ve tarihten etkilenerak yeniden şekil almaktadır. Kullandıkça tekrarlanmış, gelişmiş ve bugüne kadar gelmiş, atalardan miras kalmış olan değerli kültür, son döneme kadar büyük oranda korunmuş ve yaşatılmıştır. Söz konusu bu hareketlilik farklı çevre ve toplumlara ait SOKÜM unsurlarında kimlik ve devamlılığı sağlamıştır.

Ancak bazı öğeler yeni ortama uyum sağlayamayarak yok olma durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Yörük yaşantısında, pastoral yaşam pratikleri, gelişen ve değişen dünya düzenine ayak uydurmak zorunda kalmakta ve kültürel değişim gözle görülür bir şekilde hızla gerçekleşmektedir.

Tarım alanlarının genişlemesi, sulu tarımın artması, orman gençleştirme sahalarının artması, ağaç dikim çalışmaları, yeni imar hareketleri, çayır ve meraların tarım sahalarına çevrilmesi gibi nedenler ile göç yolları daralmış, bu nedenlerden dolayı yerleşik hayat geçmeyi tercih eden gruplar yeni köyler kurmaya başlamıştır. Bu değişim ve yok olma süreci; değerlendirildiğinde, geçmişini kavramada ve geleceğini anlamada sadece Anadolu kültürü açısından değil aynı zamanda dünya kültürü açısından da büyük ve önemli bir süreç girildiğinden söz edilebilir.

Yörük yaşam şeklini benimseyen ve bu şekle özgü bir ekolojik bilgi birikimine sahip olan Sarıkeçililer’de de bu değerli bilgiler, günümüze kadar yüksek oranda ulaşabilmesine rağmen, başta sosyo-ekonomik değişimler olmak üzere çeşitli nedenlerle yerleşik hayata geçilmesi ile her geçen gün diğer kültürel unsurlarda olduğu gibi unutulmaya ve kaybolmaya mahkûm olacaktır.

Sarıkeçili Yörükleri’nin yaşam pratikleri incelendiğinde, dünya kültürel miras listesine alınması gereken çok önemli özellikler bulunmakta olup sosyal yaşantıları önem arz etmektedir. Söz konusu bu kültürün yaşam ömrünü uzatmak için uygulanacak çözümlerden bir tanesi; günümüzde “Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi”nde yer alan Sarıkeçililer’in, gerçekleştirilecek olan detaylı çalışmalar ve oluşturulacak belgeler ile “İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi” ne alınmasının sağlanmasıdır.

Kaynakça

Eröz, M. (1991). *Yörükler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, s.321, İstanbul.

De Planhol, X. (1958). *De La Planine Pamphylienne Aux Et Vie Paysanne*, Paris, Librairie Adrien Maisonneuve, s.419, Paris.

Köse, A. (2005). "Türkiye'de Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Türk Kültürü İzleri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), s.167, Afyon.

Radloff, W. ve Temir, A. (1994). *Sibirya'dan*, MEB.

İnternet Kaynakları

Dulkadir, H. (1991). "Sarıkeçililer", *II. Uluslararası Karacaoğlan Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu'na Sunulan Tebliğ*, 20-23 Kasım, Adana, http://turkoloji.cu.edu.tr/ÇUKUROVA/sempozyum/semp_2/dulkadir.pdf, Erişim tarihi: 20.05.2019.

Görsel Kaynaklar

SOKÜM proje kapsamında elde edilen görseller kullanılmıştır.